

CÎTEVA PRECIZĂRI PE MARGINEA UNUI ARTICOL

DE

VLADIMIR DUMITRESCU

Deoarece într-un articol publicat în numărul precedent al revistei noastre (S. Morintz-P. Roman, *Cu privire la cronologia perioadei de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului în România*, SCIV, 21, 1970, 4, p. 557 și urm.) se fac unele afirmații ce tind să pună într-o lumină ce nu mi se pare justificată unele aspecte ale raportului prezentat de mine la al doilea Congres al Asociației internaționale de studii sud-est europene, care a avut loc la Atena (raport intitulat *Quelques aspects des synchronismes entre les cultures néo-énéolithiques et de la période de transition vers l'âge du bronze de l'Europe sud-orientale, d'une part, et le monde égéo-anatolien, d'autre part*), socotesc necesar să fac aici câteva precizări, cu atât mai mult cu cât volumul în care se vor publica lucrările congresului va apare cel mai curând spre sfârșitul anului 1971, iar eu n-am difuzat extrasele raportului tocmai pentru că textul definitiv urma să fie predat abia la 31 octombrie 1970.

În articolul la care mă refer se spune că „VI. D. consideră ca fapt decisiv, care a determinat revizuirea cronologiei noastre, realitățile stratigrafice constatate de Jean Deshayes în 1967, în așezarea de la Dikili Tash” (p.567), ceea ce mi se pare că nu ar corespunde realității, deoarece în raportul meu scriam textual că observațiile stratigrafice care impun revizuirea vechii concepții sînt „d'une part, certaines découvertes de la Thrace grecque et, d'autre part, plusieurs découvertes du sud de la Bulgarie” (p. 7 a extrasului). Prin urmare este vorba de două serii de descoperiri și nu exclusiv sau în chip decisiv de acelea din Tracia grecească (Dikili Tash). Mai departe se afirmă că acest rol decisiv pe care l-aș fi atribuit săpăturilor de la Dikili Tash ar fi „doar o încercare de a justifica schimbarea mea de poziție”, căci în 1968 eram „adept al cronologiei scurte iar în 1970 susținător al cronologiei lungi”. Autorii repetă apoi că, pentru mine, săpătura de la Dikili Tash ar fi „element decisiv”, pentru ca apoi să se întrebe dacă, fără această săpătură, aș fi rămas mai departe adept al cronologiei scurte. Această întrebare, ca și încercarea de justificare (de care nu era nevoie) ce mi se pune în seamă, mi se par amîndouă inutile. Căci încă înainte de publicarea rezultatelor săpăturilor de la Dikili Tash (1969), scrisesem două articole în care discutam și problema raportului cronologic dintre eneoliticul dunăreano-balcanic și bronzul timpuriu egeo-anatolian (*Cu privire la o recentă încercare de sinteză asupra cronologiei preistorice a Orientului apropiat, a Mediteranei și a Europei*, apărut în SCIV, 20, 1969, 1, p. 125—149,

deci predat în cursul anului 1968, și *The chronological relation between the Cultures of the Eneolithic Lower Danube and Anatolia and the Near East*, apărut în *AJA*, 74, 1 (1970), p. 43—50, dar trimis redacției respective în luna aprilie 1968). În amîndouă aceste articole am arătat că — pe baza descoperirilor din *Bulgaria* — vechiul punct de vedere al majorității cercetătorilor în privința acestor raporturi trebuie substanțial schimbat. Și firește, schimbîndu-se raportul cronologic, nu se mai putea susține nici cronologia scurtă pentru culturile eneolitice dunăreano-balcanice.

Mi se pare deci clar pe de o parte că nu am așteptat săpăturile de la Dikili Tash pentru a-mi schimba punctul de vedere, iar pe de altă parte că această schimbare se datorește tocmai rezultatelor săpăturilor din Bulgaria, pe care n-am încercat să le minimalizez și cu atît mai puțin să le trec cu vederea. Iar dacă nu am făcut cunoscută această schimbare a vechiului punct de vedere înainte de 1968, este pentru simplul motiv că în ultimii zece ani nu mă mai ocupasem cu problema raportului cronologic dintre eneoliticul dunăreano-balcanic și bronzul timpuriu egeo-anatolian în nici una din lucrările mele. Prin urmare nu este vorba atît de a fi fost partizan al cronologiei scurte (cum au fost majoritatea cercetătorilor și cum mai sînt încă destui și astăzi) și de a fi devenit partizan al cronologiei lungi, ci de recunoașterea unor realități stratigrafice care impun o dată mai veche pentru culturile eneolitice de la Dunăre și din Balcani.

Fără a fi deci vorba de atribuirea unui rol decisiv săpăturilor de la Dikili Tash, s-ar părea că mi s-ar putea reproșa cu dreptate că, în loc să încep cu menționarea rezultatelor din Bulgaria — bine cunoscute mai dinainte —, am început expunerea problemei cu menționarea acelor din Grecia. Totuși au existat două motive care m-au determinat să procedez așa. În primul rînd, după cum se știe, așezarea de la Dikili Tash a intrat de foarte multe decenii în literatura de specialitate, cu mult înainte de a se întreprinde săpături sistematice în tellurile din Bulgaria. În al doilea rînd, se afirmase în trecut că în această așezare din Tracia grecească materialele gumelnișene le-ar suprapune pe acelea aparținînd bronzului egeo-anatolian, așa încît precizările aduse de ultimele săpături din această așezare, care stabileau adevărata succesiune a straturilor de cultură, mi s-au părut că merită să fie relevate, chiar dacă erau mult posterioare acelor din Bulgaria. E adevărat că am scris că „săpăturile de la Dikili Tash sînt confirmate de acelea din Bulgaria”, în loc să spun că *le confirmă* pe acestea. Dar a se folosi această greșeală de formulare pentru a se afirma că ea arată intenția de a justifica „o înțelegere tardivă a unor realități” constituie un proces de intenție care nu cred că mi se cuvenea, pe de o parte pentru că, așa cum s-a văzut, recunoscusem realitățile înainte de publicarea rezultatelor săpăturilor de la Dikili Tash, iar pe de altă parte pentru că nu am folosit niciodată asemenea metode. Pot cita destule cazuri mai vechi și mai noi cînd, revenind asupra unor puncte de vedere anterioare, am precizat acest lucru și am arătat și de ce am renunțat la ele.

În orice caz este de la sine înțeles că voi face rectificările convenite în textul definitiv ce va apare în volum, ceea ce aș fi făcut de altfel fără nici o dificultate de îndată ce mi s-ar fi atras atenția și în altă formă.

În afară de aceste precizări care mi s-au părut necesare în legătură cu unul dintre aspectele criticii autorilor articolului citat, ar fi de discutat,

desigur pe larg, și celelalte probleme puse în discuție în legătură cu cultura Gumelnița și în special cu periodizarea ei. Cum însă această problemă nu poate fi discutată și cu atât mai puțin rezolvată în câteva pagini — căci ea merită într-adevăr un studiu cuprinzător — mă voi referi aci deocamdată pe scurt numai la obiecțiile formulate în legătură cu folosirea termenilor „etapa Gumelnița B₁” și „etapa Gumelnița B₂”, care ar fi noțiuni „abstracte” fără un conținut precis. Cred că nu greșesc cînd amintesc de la început că primul care a folosit acești termeni, pentru cele două niveluri Gumelnița B de la Vidra, a fost D.V. Rosetti. Ulterior cei mai mulți cercetători care în ultimii ani s-au ocupat cu problemele culturii Gumelnița — inclusiv S. Morintz, dacă nu greșesc — au scris și ei despre etapa B₁, așa încît critica respectivă n-ar trebui să mi se adreseze numai mie. Pe de altă parte, dacă vorbim despre etapa B₁, este firesc că trebuie să presupunem și existența a cel puțin unei alte etape a fazei B, și în mod normal acesteia ar trebui să i se spună B₂. Fără îndoială că precizarea conținutului fiecăreia dintre aceste etape este necesară, căci paralelismele stabilite în 1934 de D.V. Rosetti (Gumelnița B₁ = Tell Ratcev din Bulgaria și nivelul gumelnițean de la Cernavoda; Gumelnița B₂ = Măgura Jilavei și stratul superior de la Russe) trebuie supuse unor discuții, verificări și desigur modificări amănunțite. Dar deocamdată, pînă la îndeplinirea acestui deziderat — pentru mine etapa B₁ reprezintă ultima perioadă a culturii Gumelnița în care această din urmă mai era încă prezentă la Dunăre — deci înainte de pătrunderea culturii Cernavoda I —, iar etapa B₂ reprezintă ultimele „momente” ale culturii Gumelnița, după retragerea ei mai la nord de Dunăre și mai ales în teritoriul din nord-vestul Munteniei. De altfel, dacă în chip general fiecare etapă cronologică trebuie să aibă și un conținut cultural specific, cred că pot exista și etape cronologice care să nu se diferențieze decît prin aria de răspîndire a culturii respective — cînd această arie s-a restrîns (sau s-a mărit). Vorbind despre o etapă Gumelnița B₂, am avut în vedere în primul rînd acest aspect al lucrurilor. Precizarea diferențelor (dacă și cîte există) dintre aceste „momente” finale ale culturii Gumelnița și etapa precedentă va putea fi făcută pe baza studierii materialelor din zona de nord-vest a Munteniei; și cred că tocmai S. Morintz, care a săpat și un tell gumelnițean din această regiune, va putea preciza mai bine caracteristicile acestei etape finale și deosebiriile ei față de etapa precedentă.

În sfîrșit, sînt criticat și pentru că am continuat să folosesc termenul Gumelnița B₁, deși într-o intervenție verbală la Conferința națională de arheologie de la Iași (Decembrie 1967) am spus că în viitor va fi probabil preferabil să se vorbească despre etapa A₃ și nu despre etapa B. Dar înainte de a putea adopta definitiv această soluție, va trebui să termin studiarea numeroaselor materiale descoperite în săpăturile de la Căscioarele (căci de la ele pornisem cînd mi-am exprimat părerea mai sus menționată), ceea ce pînă acum nu mi-a fost posibil, deoarece am fost reținut de studierea și publicarea unor săpături mai vechi — acelea de la Basarabi (publicate în *Dacia*, XII, 1968, p. 177—260) și acelea de la Rast (în curs de redactare). Oricum ar fi, nu mi s-a părut indicat să folosesc acest nou termen într-un raport prezentat la un congres internațional, unde n-aș fi avut posibilitatea să-l justific printr-o documentare largă, strict necesară, în lipsa căreia specialiștii străini, care cunosc și folosesc terminologia in-

trată în circulație, n-ar fi putut înțelege despre ce este vorba ; de aceea am folosit în continuare un termen cunoscut.

Închei aceste câteva precizări amintind din nou că, în fapt, textul adus în discuție de cei doi autori amintiți constituia numai forma preliminară a raportului, așa încît voi putea face corecturile necesare pentru a se evita orice interpretări în legătură cu unele aspecte formale.

QUELQUES OBSERVATIONS À PROPOS D'UN ARTICLE

RÉSUMÉ

L'auteur répond à quelques-unes des critiques formulées dans l'article de S. Morintz et P. Roman (*Cu privire la cronologia perioadei de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului în România*) publié dans le fascicule précédent de la revue. En ce qui concerne le problème des relations chronologiques et stratigraphiques entre l'énéolithique danubiano-balkanique, d'une part, et le Bronze ancien de la Troade, de l'autre, l'auteur n'a jamais considéré que seuls les résultats des fouilles de Dikili Tash seraient décisifs. Même avant la publication des fouilles récentes de Dikili Tash, il a eu l'occasion de constater, dans deux articles écrits en 1968, que les résultats des fouilles du sud de la Bulgarie nous obligent à réviser certains de nos anciens points de vue à propos des relations chronologiques susmentionnées. Il est cependant exact que, dans son corapport présenté au IIe Congrès International des études du Sud-Est Européen d'Athènes, il aurait dû mentionner en première ligne les résultats des fouilles de Bulgarie et seulement après ceux des fouilles de Dikili Tash, et il aura soin que le texte définitif tienne compte de l'ordre chronologique dans lequel ont été faites les découvertes.

Quant au problème des étapes B1 et B2 de la civilisation de Gumelnița, considérées par la critique «des notions abstraites», l'auteur précise qu'on ne peut pas lui attribuer l'introduction de ces deux «notions» dans notre terminologie, utilisées d'ailleurs par beaucoup d'autres chercheurs. D'autre part, dans sa conception Gumelnița B1 représente la dernière étape pendant laquelle cette civilisation était encore présente dans la vallée du Danube, tandis que l'étape B2 représenterait les derniers «moments» de l'évolution de la civilisation de Gumelnița, plus au nord et au nord-ouest du Danube. Le contenu propre de chacune de ces deux étapes devrait être précisé par des études détaillées.

Enfin, s'il est vrai que, à l'occasion de la Conférence Nationale d'Archéologie de Iași (1967), l'auteur a suggéré qu'il serait préférable de parler plutôt de l'étape Gumelnița A3 que de l'étape Gumelnița B1, il ne pouvait employer cette nouvelle terminologie à un Congrès où tous les participants connaissaient l'ancienne terminologie, sans avoir d'abord la possibilité d'expliquer en détail les motifs qui l'ont conduit à faire cette suggestion.